

Wat is antisemitisme?

'Het ergste wat je met woorden en begrippen kunt doen is ervoor capituleren', Jacques Derrida

Inleiding

'Antisemitisme is een machtig wapen geworden'.¹

Het antisemitisme heeft een lange geschiedenis. Al vanaf het begin van de jaartelling schuurde het tussen de eerste volgelingen van Jezus, de christenen en de Joden, die volgens de toen snel groeiende christelijke sekte Jezus aan het kruis hadden genageld. Dat had tot gevolg dat de volgende twee duizend jaar er een onverzoenlijke haat bestond tussen beide denominaties.

De christenen zweerden trouw aan het Nieuwe Testament waarin Jezus een hoofdrol speelde, en de Joden bleven trouw aan het Oude Testament waar de geschiedenis van het Joodse volk uit de doeken werd gedaan.

Het bleek lange tijd een onoverbrugbare kloof te zijn die zich bij de christenen vertaalde – aangewakkerd door de Roomse furie – in een niet aflatende afkeer in woord en daad van de Joden.

Vierhonderdvijftig jaar geleden hadden de protestanten daar andere ideeën over, zij keerden weer terug naar wat zij dé bron noemden: het Oude Testament. Dat verklaart hun onverbreekelijke betrokkenheid met het jodendom.

Eind van de 19de eeuw ontstond bij de Joden een verlangen naar een eigen staat voor alle Joden, die vanaf het jaar 70, nadat de Romeinen de tempel in Jeruzalem hadden verwoest, in diaspora waren geraakt. Dat verlangen werd zionisme genoemd. Deze stroming kwam tot wasdom in een tijd dat er in Europa nieuwe naties werden gesticht met alle moorddadige gevolgen van dien. Overal was het volk en vaderland wat de klok sloeg.

¹ Antisemitisme wordt in de oude Oxford English Dictionary nog omschreven als: vooroordeel, vijandigheid of discriminatie jegens Joodse mensen op religieuze, culturele of etnische gronden.

Ook de Joden werden aangestoken door het opkomende nationalisme. Voortaan beschouwden zij zich als een volk met een eigen identiteit.

De haat tegen de Joden die in de sacrale wereld in onnavolgbare theologische disputen werd uitgevochten en in het dagelijkse leven ontaard was in ordinaire beschimpingen, kreeg in de loop van de 19de eeuw een ideologische grondslag die ras werd genoemd. Dat pakte voor de Joden niet goed uit, zij werden tot het semitische ras gerekend en niet tot het witte arische ras.

Dat had tot gevolg dat het besef dat zij een apart volk was, nog verder toenam. Deze ontwikkeling van het jodendom riep in de wereld van het nationaalsocialisme een alleszins heftige reactie op, die voor 6 miljoen Joden eindigde in de gruwelijke Holocaust.

Een paar jaar later, na stichting van de Joodse staat (1948), werd het antisemitisme geleidelijk opnieuw ingekleurd.

Na de Zesdaagse oorlog in 1967 (bezetting van Gaza, Sinai, Westbank, Golanhoogten en Oost Jeruzalem) werd de staat Israël met zijn agressieve politiek meer het middelpunt van de kritiek. Elke kritiek op het Israëlijsche beleid werd nu afgedaan als antisemitisch. Om kort te gaan, de geschiedenis van het antisemitisme is er een van het vroege christendom tot het Gaza en de Westbank van 2025/2026.

Nu is de vraag actueel of de kritiek die in bepaalde kringen geuit wordt op Israël wel antisemitisch genoemd kan worden.

Een andere vraag is: wat is nu het wezen van de Joodse staat, welke argumenten worden er aangevoerd in het debat over politieke entiteit en het Joods-zijn wat op zich er een is over etnische en/of religieuze identiteit. En tot slot hoe dominant is ei-

genlijk het Holocaustverleden in die debatten. Kortom, is tegenwoordig de Holocaust nog de enige richtsnoer voor een antisemitistisch oordeel.²

Al met al zijn de debatten over bovengenoemde items nogal misleidend want er zijn legio andere volkeren die meer dan de Joden last hebben gehad van xenofobe reacties. Om een voorbeeld te geven, de moslims of Arabieren waren niet allemaal nazi's, zoals nu verkondigd wordt in de Israëliische media. Ik wil hierbij de volgende kanttekening plaatsen, het Arabisch antisemitisme is in de allereerste plaats gericht tegen Israël en het zionisme en niet tegen het wereldjodendom.

Na de al genoemde Zesdaagse oorlog in 1967 zijn de Israëliërs de Arabische vijandigheden als antisemitisch gaan zien. Antisemitisme werd toen voor het eerst nadrukkelijk gekoppeld aan de Holocaust. Antisemitisme is een valkuil.

Recentelijk is de suggestie gedaan een onderscheid aan te brengen tussen antisemitisme en antisemitische uitingen. De eerst genoemde groep bestaat uit mensen die vanuit een politieke of morele overtuiging kritiek hebben op het reilen en zeilen van Joden en de macht die zij uitoefenen. De tweede groep verwijst naar de bekende stereotypen en vooringenomen clichés over Joden.

God, natie en de eeuwigheid, antisemitisme door de eeuwen heen

Het antisemitisme moet in een historische context worden geplaatst en wel als een begrip dat door de tijd heen verschillende betekenissen heeft gehad. Met andere woorden het begrip heeft in de loop van de geschiedenis verschillende invullingen gekregen.

Te beginnen met het begrip volk dat we diep in het verleden moeten plaatsen. Zo hadden de Duitsers de Teutoonse stammen,

² De Joodse kwestie was volgens Hannah Arendt een fenomeen dat klein en onbeduidend was, 'dat de Holocaust zo'n stempel heeft kunnen drukken op de geschiedenis', vroeg zij zich af.

de Italianen de Romeinen en de Joden hun piepkleine koninkrijk uit een ver verleden.

Pas in de loop van de 19de eeuw werd het volk verbonden met een ras en dat was in Duitsland het arische ras dat tegenover het semitische ras werd geplaatst waartoe de Joden gerekend werden. Omstreeks 1880 wordt het begrip antisemitisme opnieuw uitgevonden. En dat was in de tijd dat het zionisme opkwam met zijn hartstochtelijke pleidooi voor een Joodse nationaliteit en het hebben van een thuisland.

Dat betekende concreet dat men op zoek ging naar een natie onder al die andere naties die eind 19de eeuw werden gesticht. Maar die zoektocht gebeurde nu juist in een tijd waarin overal op het continent conflicten uitbraken tussen de naties, de ene natie schilderde de andere natie af als de grote vijand.

Al heel vroeg ontstond er binnen het zionisme een tweespalt tussen de religieus orthodoxen, die maar één missie hadden, die kortweg gezegd de algehele verlossing van alle Joden inhield. Daarvoor hadden zij de Messias van stal gehaald. De andere partij, de tegenpartij, had daar andere gedachten over en zij wilde maar een ding en dat is een Joods thuisland, een natie van en voor het Joodse volk.

En dat zou in de nabije toekomst de staat Israël moeten zijn. Met andere woorden de orthodoxe zionisten zagen de stichting van Israël als een mogelijkheid voor Joden om terug te keren uit de diaspora, wat voor hen *niet* verbonden was met de terugkeer naar het land van Abraham. Voor de meer politieke richting was dat een min of meer absolute voorwaarde. Je kunt op de vingers natellen dat de gemoederen in zionistische kringen hoog opliepen.

Voor christenen was het weer een ander verhaal, voor hen gold lange tijd dat zij de Messias niet erkenden. In de tweede eeuw na Chr. werd zelfs het Oude Testament als onchristelijk beschouwd en buiten de canon geplaatst. Zij, de christenen en de Joden, bestreden elkaar om het hardst en beschuldigden elkaar over en weer op een vaak niets ontziende wijze.

Kortom, er was een heftige religieuze strijd gaande die niet verbonden was met ras of etniciteit. Pas vele eeuwen later werd die over ras, volk en natie gevoerd.

Aan het einde van de 19de eeuw was het antisemitisme een politiek wapen geworden, een wapen dat de massa probeerde te beïnvloeden. In feite was het een wapen in handen van een zeer rechtse stroming die zich afzette tegen de ontwikkelingen in de moderne tijd en die in tegenstelling tot sociale actie (de emancipatie van de arbeidende klasse), de nadruk legde op ras, religie en etniciteit. 'Die Juden sind unser Unglück' riep (extreem)rechts in Duitsland.

In het naburige Frankrijk was het een ander verhaal, daar werd het politieke antisemitisme gedragen door journalisten die in de media felle debatten voerden over bijvoorbeeld de Dreyfus-affaire. Wat in het oog springt, is dat juist in die tijd het geschrift *De protocollen van de wijzen van Zion* in Sint-Peterburg werd gepubliceerd dat handelde over het overal aanwezige, eeuwige Joodse complot. Dat geschrift had een grote invloed op Hitler.

Na de Eerste Wereldoorlog

De wereldrevolutie tegen het Joodse ras zal niet eindigen voor haar doel is bereikt (J. Goebbels).

In 1920 hield Hitler een toespraak in de 'Bierhalle' te München getiteld: 'Waarom wij antisemieten zijn'? Deze nogal expliciete uitspraak vormde de grondtrek van de latere nationaalsocialistische ideologie. Het Duitse nationaalsocialisme was wat dit betreft strenger in de leer dan het Italiaans fascisme dat niet openlijk anti-Joods was. Aanvankelijk speelde het antisemitisme in Italië nauwelijks een rol.

Daarentegen werd bij Hitler het begrip ras de sleutel tot de geschiedenis en maakte het antisemitisme zelfs de kern uit van het partijprogramma van de nationaalsocialistische beweging. In het

begin van deze organisatie waren de peilen gericht op de niet geassimileerde 'Ostjuden'.³

Maar al vrij snel daarna werd het jodendom geassocieerd met alle kwalen die de rechtse bewegingen hoe dan ook wilden uitroeien, zoals het judeo-bolsjewisme, het judeo-kapitalisme en de judeo-democratie.

En dat was zo'n beetje alles wat zich op de linkerflank bevond.

Verder waren voor al wat rechts was de Joden een ras dat afkomstig was uit verre 'uitheemse' oorden. Ook in de christelijke wereld werden de messen geslepen.

Zo moet het christelijk zionisme niet verward worden met de Joodse beweging met dezelfde naam, de christelijke pendant was doortrokken van een obsessieve vorm van antisemitisme dat, zoals gezegd, zijn wortels had in een ver verleden.

Aangezien links in de jaren van de opkomst van Hitler c.s. al verpletterd of gemarginaliseerd was – in veel delen van Europa was rechts aan de macht – hadden de nazi-racisten en de religieuze conservatieven de volle wind in de zeilen.

Na de Tweede Wereldoorlog hangt het begrip antisemitisme als een molensteen om de nek van de antisemieten. Het Derde Rijk had er immers voor gezorgd dat het antisemitisme als een uiting van kritiek geheel in diskrediet was geraakt.

Dat betekent dat er naar andere wapens moest worden gezocht.

Vreemd genoeg bleef, ondanks de afrekening met het nationaalsocialisme, het klimaat na de Tweede Wereldoorlog overheersend antisemitisch. En dat was het ook nog toen in 1948 de

³ 'Ostjuden' waren vanwege het geweld in Rusland en Polen, de zogeheten pogroms in Oost-Europa, gevlucht naar het westen, in het bijzonder naar Duitsland en Oostenrijk.

Joodse staat werd gesticht.⁴ Het algemene commentaar destijds was dat Israël het enige land in de wereld is waar een vreemd mengsel te vinden was van nationalisme, socialisme en racisme.

Vooraf in de Koude Oorlog die ongeveer in diezelfde tijd woedde, werd duidelijk van welke kant Israël wel steun kon verwachten. En dat was van de toen opkomende supermacht, de Verenigde Staten, die in die tijd een steeds grotere invloed ging uitoefenen op de (geo)–politieke verhoudingen in de wereld.

De 'support' voor Israël was te danken aan de omvangrijke gemeenschap van Amerikaanse Joden die een grote invloed uitoefende op het politieke beleid van de VS. Om een concreet voorbeeld te geven in 1950 woonden er vier keer zoveel Joden in de VS als in Israël.

Gezien de politieke ontwikkeling in de VS – de grote invloed van de rabiante anticommunist McCarthy – kromp ook in Israël de Joodse socialistische beweging ineen. Na verloop van tijd waren ook de nog overgebleven communistische Joden steeds rechtser geworden.

In de beginjaren van de staat Israël werden er door de leiders allerlei diplomatieke en politieke kanalen gebruikt om de Joden in het buitenland naar Israël toe te lokken.⁵

Ben-Gurion, de eerste premier van Israël, drong er in de buitenlandse media op aan dat niet alleen de Amerikaanse Joden maar ook de verstrooide Joden van waar dan ook naar Israël moesten verhuizen. Want, zo verkondigde hij, de staat Israël is 'geschapen' voor het Joodse volk.

Na 1967 ontdekte men in de VS de Joods–Amerikaans identiteit. Het aantal Joden was in de VS inmiddels fors toegenomen

⁴ In de orthodoxe literatuur was het Heilige Land een leeg land, een 'terra nullius'. 'From the river to the sea' is de oude leuze voor het realiseren van een Groot Israël.

⁵ In 1948 moesten 175.000 Palestijnen hun huis ontvluchten. Op het moment dat de staat Israël gesticht werd, bedroeg het aantal vluchtelingen 400.000. Een jaar later was dat aantal verdubbeld. De Nakba (de catastrofe) was een feit.

en wel tot een aantal van 5.7 miljoen. Die toename kwam doordat honderdduizenden Oost-Europese Joden naar de VS waren vertrokken.⁶

Alle kritiek op Israël – of het nu gaat om het dakloos maken van honderdduizenden Palestijnen of om ze te behandelen als tweederangs burgers – wordt na de Zesdaagse oorlog van 1967 als antisemitisme opgevat.

Wat opvalt, is dat de relatie tussen de VS en Israël er in dat jaar almaar beter op wordt. Zo steunde de VS vanaf die tijd massaal het land met niet alleen wapens maar ook met forse financiële bedragen.⁷ Links kreeg in de VS de volle laag als ze kritiek op Israël spuide.

Doordat de Amerikaanse Joden de politiek van volk en natie omarmde, werd antisemitisme gaandeweg meer verbonden met de staat Israël. Na 1967 waaide er in Israël een nieuwe politieke wind en die vloeide voort uit de dominante positie die Israël innam in het Midden-Oosten.⁸

Vanaf de jaren zeventig is er in het Midden-Oosten dan ook sprake van een bijna absolute macht van de Joodse natiestaat. Israël is een alleszins machtige staat die zelfs over kernwapens beschikt, een macht die een bijzondere relatie onderhoudt met de grootste militaire macht ter wereld, de VS.

⁶ Na instroom van steeds meer niet-Asjkenazische Joden werd het politieke vocabulaire weer meer religieus ingekleurd. De Holocaust werd nu overal een issue. Alleen onder de Arbeiderspartij bedaarde de Holocaustretoriek. Na het aan de macht komen van Netanyahu is het land, zo zei hij, alleen nog maar voor Joden.

⁷ De pro-Israël lobby in de VS leverde jaarlijks tientallen miljoenen dollars op.

⁸ Verder mag niet onvermeld blijven dat de Europese imperiale macht instortte, ook in het Midden-Oosten.

Israël een imperiale macht

Na de Tweede Wereldoorlog was het antisemitisme geen exclusief Europees probleem. Er werd ook in de voormalige koloniën een verbinding gelegd tussen antisemitisme, ras en imperialisme.

Israël werd door de oud-koloniale landen beschuldigd van kolonialisme en in de VS was er, zoals we weten, een zeer serieuze discussie gaande over de strikte rassenscheiding.

De seculiere Arabische nationalistenvan Joden steeds meer als een stelletje Europese kolonialisten.⁹ Arabieren hadden toen al het verband gelegd tussen het racisme van de nazi's en het zionisme. Ten tijde van de Suezcrisis (1956) was Israël al namens de nog overgebleven imperialistische staten opgetreden. Imperialisme en kapitalisme gaan hand in hand, zo verkondigde aldaar de intellectuele elite.

Nadat Israël in 1967 de Westelijke Jordaanoever, Oost Jeruzalem, de Sinaï, de Golanhoogten en de Gazastrook bezet had, gingen de Derde Wereld landen zich sterker maken voor de Palestijnse zaak. Zij kregen o.a. steun van de Verenigde Naties.

Maar Israël reageerde furieus, het land vond de VN bevooroordeeld. De VN is een racistische antisemitische organisatie werd er in de Knesset geroepen. En in de straten van Tel Aviv werd de VN uitgekreten voor 'Verenigde Nazi's'.

Rechts draagt Israël een warm hart toe

Het einde van de Koude oorlog in 1989 luidde in Europa een nieuw tijdvak van nationalisme en racisme in. De extreemrechtse politici begrepen op een gegeven moment dat antisemitisme een obstakel vormde voor electoraal succes. Antisemitisme heeft een

⁹ Een Arabische diplomaat zei: 'Ik ben anti-Israël. Ik ben ook antizionistisch. Maar ik ben niet anti-Joods'. Antisemitisme werd nu toegeschreven aan mensen die eerder antizionistisch en anti-Israël waren.

andere connotatie dan xenofobie, antisemitisme weerhoudt velen van ons om op ons te stemmen, zo verkondigde Marie Le Pen in een verkiezingstoespraak.

De demonisering van het antisemitisme werd afgewezen die over migratie werd omarmd. Ook de angst voor terreur dreef rechts in de armen van Israël. De talloze aanslagen van terroristen van Islamitische huize versterkten nog meer dat gevoel. Intussen bleef de oecumenische boodschap van de Holocaust fier overeind staan, ondanks (of dankzij) de koerswending van rechts.

Over racisme gesproken

James Baldwin merkte ooit op dat de intocht van voornamelijk Europese Joden nieuwe kansen bood, terwijl de Afro-Amerikanen – die veel langer in de VS waren – in kommervolle omstandigheden leefden. De Joden waren wit geworden en de zwarten bleven zwart.

De zwarten hadden geleden onder de slavernij en de Joden onder de Holocaust, maar zo merkte hij op, dat was een genocide die witte Europeanen andere Europeanen hadden aangedaan. De etnische identiteit (het wit zijn) werd nu een eigenschap van de Joden. In Israël ontstond er een ware 'identiteitenstrijd'.¹⁰ Wat overeind bleef is dat elke kritiek op Israël als antisemitisch wordt beschouwd. Maar ook de Joden kunnen er niet omheen dat racisme deel uitmaakt van de kritiek, die de aparte status van de Palestijnen in dat land ter discussie stelt.

De Franse taalfilosoof Jacques Derrida noemt dat apartheid. Wat voor hem: 'het ultieme racisme van de wereld is'.

De vraag is dan: Is de situatie in Palestina, wat betreft de Palestijnen, vergelijkbaar met de apartheid in Zuid-Afrika?

¹⁰ In Israël is het niet strafbaar om de systematische rassendiscriminatie aan de kaak te stellen. En dat geldt ook voor de apartheid en de nederzettingenpolitiek die niet als een vorm van kolonialisme wordt beschouwd.

Als we de cijfers mogen geloven dan is het aantal slachtoffers aan Palestijnse kant aanzienlijk hoger. Zionisme en racisme zijn nu moordwapens geworden.

Ondanks de verschuiving van de betekenis en de veranderende invulling van het begrip antisemitisme worden critici in en op Israël nog steeds in de verdediging gedrongen.

Het antisemitisme heden ten dage

'Hoe verwarrender een begrip, hoe meer het zich leent voor opportunistische toe-eigening' (Jacques Derrida)

Tegenwoordig is het beleid van Israël erop gericht iedere vijand van het land te beschouwen als antisemiet. Het opvallende aan deze wending is dat het verleden van het Joodse volk een afgesloten hoofdstuk is, het draait nu enkel nog om de staat Israël. De belangen van de Joodse natie moeten gediend worden en niet het antisemitisme van de diaspora.

Ook staat er nergens omschreven dat het Israëlische beleid inzake de militaire bezetting van soevereine staten, van Palestijns grondgebied en de internationale wetgeving daarover, illegitiem is. Met andere woorden Israël kan zijn gang gaan.

Het antisemitisme is een schild tegen de kritiek op het politieke beleid van de staat Israël. Of zoals Avraham Burg het in 2022 verwoordt: 'Elke kritiek is antisemitisch, elke tegenstander is een vijand, elke vijand is een Hitler, elk jaar is 1938'. In Israël bestaat er een algehele gerichtheid op de hedendaagse invulling van het begrip antisemitisme.

Tot slot

Het verzet op de universiteit en andere instellingen is er nu een van jong tegen oud, net zoals dat meer dan vijftig jaar geleden het geval was (het zijn jongeren en studenten die strijden tegen de gevestigde macht van het bedrijfsleven en de universiteiten die een nauwe relatie onderhouden met de militaire macht in Israël). Het is een alleszins verklaarbare reactie op het politieke beleid van de staat Israël. En dat heeft uiteindelijk, hoe je het

ook wendt of keert, tot gevolg dat de reputatie van het land langzaamaan aan het afnemen is.

Antisemitisme is een vloek niet meer en ook niet minder. De term werd al gebruikt toen de Joden nog een minderheid vormden, nu ze in de meerderheid zijn wordt die nog steeds gebruikt. We mogen gezien de huidige omstandigheid de conclusie trekken, dat het antisemitisme niets anders is als een uitwas van een etnisch nationalistische politiek. Het is een fossiel van een obsessie uit vervlogen tijden om de woorden van de Oostenrijkse Jood Victor Klemperer aan te halen.